

Etimologia de la paraula “equip”

Jaume A. Mirallas Sariola, 2004

Introducció

Tant en els diccionaris de l'Enciclopèdia Catalana i de la Real Academia Española consultats defineixen la paraula “equi-p” com a “grup o conjunt de persones o coses” i que prové de la paraula “equi-par”. A l'hora de cercar aquesta paraula, “equi-par”, em sorprèn la informació següent: “del fr. *équiper*, y este del nórd. *skipa*, equipar un barco, de *skip*, barco”, en el diccionari espanyol i 1803; del fr. *équiper*, íd., de l'escandinau ant. *skipa* 'proveir un vaixell', der. de *skip* 'vaixell', en el diccionari català.

Què entenem per llengües escandinaves i nòrdiques? Per què un diccionari parla de nòrdiques i l'altre d'escandinaves. Les llengües escandinaves són les llengües germàniques septentrionals parlades a Escandinavia. Algunes vegades i especialment en els països escandinaus el terme escandinau s'usa en un sentit reduït pel que fa a les mútuament intel·ligibles llengües i dialectes de Dinamarca, Noruega i Suècia. A més, per referir-se a aquestes i a les demés llengües escandinaves, islandès i feroès, s'usa el terme nòrdiques. Car que sovint sota el terme escandinaves s'aglutina totes aquestes llengües, és a dir, una disbauxa.

Moltes llengües escandinaves, que no tenien sistema propi d'escriptura, varen adoptar l'alfabet llatí, que és el més universalment estès. Especialment, perquè, com Ulfilas (311-381, missioner cristià), volien preservar el cristianisme, traduint la Bíblia a les llengües autòctones. La llengua escandinava antiga s'escriu en dos sistemes d'escriptura: el rúnic (l'alfabet rúnic es denomina *futhark*, per recordar les sis primeres lletres d'aquest conjunt (f, u, th, a, r, k), de la mateixa manera que la paraula abecedari recull les primeres lletres del nostre: a, b, c, d. L'escriptura rúnica era, sens dubte, essencialment epigràfica. El sistema d'escriptura rúnic fou usat des del segle III a. C. al XI d. C.) i el llatí, que començà a usar-se amb la introducció del cristianisme, al final primer mil·leni.

De fet, el concepte i noció d'equip des d'un punt de vista esportiu, entenant-ho com a conjunt de persones unides per aconseguir un objectiu, neix a Grècia amb els diferents *jocs de pilota*. Homer en l'*Odissea* i Sòfocles en les *Traquinianes* ja feien referència a la afecció dels grecs pels jocs d'equip, concretament els citats *jocs de pilota*. Tots els jugadors grecs havien de tenir sempre molt present el sentiment de... “anem a cooperar, nois!” i eren mal vistes les accions individuals i també, criticades. Pot ser, perquè en els Jocs Olímpics de l'Antiguitat la competició individual fou la més popular, la competició d'equip ha restat un xic oblidada.

Val a dir que, en la recerca engegada a partir d'aquesta inquietud, m'ha cridat molt l'atenció saber on ha anat a parar la lletra “s” de la paraula presumiblement original “skipa”. A partir d'aquesta curiositat he volgut esbrinar la veracitat d'aquesta etimologia, perquè no està gens clar el que els diccionaris afirmen. Generalment la s indoeuropea es conserva en llatí. Hem de pensar que la paraula “skipa” té aquest origen, perquè les llengües germàniques s'entronquen amb l'indoeuropeu. Per tant el grup consonàntic *sk* hauria perdurat en l'arrel de la paraula “equi-p”.

Una altra curiositat ha estat pensar: Què fa una etimologia nòrdica en el nostre idioma, quant la majoria de mots provenen del grec i del llatí? A més, la paraula “equi-” ens resulta prou familiar, perquè la trobem en mots usats habitualment com: “equi-valent”, “equi-tatiu”, “equí-voc”, “equi-later”, “equi-distant”, “equi-noci”, etc. Per tant, només hauríem de cercar l’origen de la “p”, que podria ser el semantema o arrel d’una segona paraula, si “equi-p” es resol que és una paraula llatina composta(*).

Fent també una reflexió sobre la dificultat, que comporta esbrinar la veritat dels fets, existeixen, a més, dificultats afegides, com per exemple, que els manuscrits conservats dels clàssics llatins sovint són posteriors en varis segles a la època del autor i reflecteixen les normes gràfiques de l’escola a qual pertanyia l’amanuense. D’aquí que les inscripcions i les cites dels gramàtics i escriptors de l’Antiguitat siguin les fonts més apropiades per formar-se un criteri sobre l’ortografia d’un moment determinat. Per això, existint per a una mateixa època diferents possibilitats d’expressió gràfica, no podem saber amb exactitud, en la majoria dels casos, la variant usada per un autor concret. Així, doncs, és fonamental la correcció de les grafies que recullen falses etimologies difoses en temps del copista o la transcripció fonètica de la seva època i país.

Partint de la tesis clàssica, l’alfabet llatí procedeix directament d’un alfabet grec occidental, concretament del calcídic de Cumas. Però fets lingüístics, recolzats per descobriments arqueològics, com la tomba etrusca de Marsiliana d’Alberna (s. VIII-VII a. C.), amb l’alfabet etrusc més antic que coneixem, testimonien que l’alfabet grec occidental arribà a Roma filtrat a través dels etruscs.

Aspectes metodològics

L’etimologia és l’estudi de l’origen de les paraules. El coneixement d’aquest origen ha donat un tomb epistemològic en l’últim segle, per l’afinament dels instruments d’indagació, des de l’entrada de la ciència neogramàtica i positivista en les disciplines lingüístiques. A més, ara «etimologia» ja no és solament la recerca gratuïta de la procedència física de les paraules. No interessa saber únicament de quin lexema (semantema o arrel) llatí, grec, àrab, etc. venen els mots considerats, sinó que és fonamental conèixer el perfil i la trajectòria d’aquestes. L’etimologia es converteix a més en una història de la paraula. Estudiem l’origen de les paraules per conèixer, per un costat, la seva procedència, la seva estructura, etc. però, per un altre, pretenen que també ens ensenyin el nostre propi ser, ja que per l’idioma som.

Estructura i evolució

Per formar noves paraules d’origen grecollatí habitualment s’utilitza el genitiu singular. Per exemple, dels noms de la 2a declinació, com *puer*, *puer-i* = nen o nena, es forma *puer-i-cultora*; d’*ag-er*, *agr-i* = camp, *agr-i-cultor*; dels noms de la 3a declinació, com *car-o*, *car(n)-i-s* = carn, *carn-i(s)-ceria*; de *mar-e*, *mar-i-s* = mar, *mar-i(s)-queria*. De tota manera, no és sempre així. Per a la formació del noms s’utilitza el semantema o arrel i s’hi afegeix la desinència corresponent (postfixe o subfixe), mentre que en d’altres s’intercalen una o varies desinències. Per exemple, d’*aequ-u-s*, *aequ-i*.

Per esbrinar l'origen de la paraula "equi-p" he consultat diferent documentació i certament he trobat en el diccionari llatí una paraula, que podria ser l'etimologia real: *aequi-par-o* (-per-o), i això és el que tot seguit procuraré explicar en el següent anàlisi:

(*)Paraula llatina composta.

Aequi-par-o [-per-o] (llatí) = "igual-ar", "equi-par-ar". $\sqrt{(ae)qu}$ - i $\sqrt{par}$ - o

Aquesta paraula es compon de *aequ-i* (genitiu singular d'*aequ-u-s*) i *par-o*. Analitzem, doncs, les possibilitats etimològiques.

- Per esbrinar l'origen de la paraula *aequ-i* he plantejat dues hipòtesis: 1a i 1b.

Aequ-u-s, -a, -um (llatí) = 1a "igual", "mateix". $\sqrt{(ae)qu}$ - u - s

Anem ara a analitzar en profunditat la paraula *aequ-u-s*.

Ae = e

En l'època clàssica els diftongs eren *ae*, *oe*, *au*. Fins a finals del s. III a. C., en síl·laba inicial, es conservà la grafia *ai*. Des de principis del s. II a. C. apareix ja la forma *ae* i, durant cert temps, ambdós grafies s'usaren promíscuament. La monoptongació de *ae* en *e*, que és fenomen general en umbre (Llengua itàlica, pertanyent al grup oscoúmbri, parlada pels antics umbres. Antic poble itàlic que durant el segon mil·lenni a. C. ocupava la Itàlia central i part de l'Etrúria i que vers el primer mil·lenni a. C. es restringí a la zona oriental de l'actual Úmbria i a alguns territoris de delà els Apenins), està testimoniada en la llengua rústica també des de començament del s. II a. C. (Molina Yébenes, J. Estudios latinos I. Iniciación a la fonética, fonología y morfología. Ed. José Molina Yébenes, 2a edició. Barcelona, 1968, p. 47). Convé tenir en compte que és inadequada en el llatí clàssic la pronúncia monoptongada dels diftongs. És una tendència rústica i vulgar, però que al final acabà imposant-se.

qu

La Q lletra fenícia: *qoph* (mono), que l'alfabet hebreu incorpora també com a *qoph*, i en el grec com a *koppa*. El seu so original, més "explosiu", similar al de la *K* es va suavitzar en el grec. Per tant, la lletra *q*, velar sorda, procedent de la *koppa* grega, va quedar reservada per al grup *qu* en l'alfabet llatí, recollint d'aquesta manera el so sonor.

Punt d'articulació de les consonants oclusives bucals llatines:

p (bilabial); **t** (linguodental); **c** (velar) i **qu** (labiovelar) » sordes

b (bilabial); **d** (linguodental); **g** (velar) i **gu** (labiovelar) » sonores

Qu-u

Com es podia pensar en un principi, els bisil·làbics, que formen un iambe (*u_*) (dues síl·labes, la primera breu i la segona llarga) amb síl·laba final oberta, tendeixen a transformar-se en pirriqui (*uu*) (de la mètrica grega antiga, format per

dues síl·labes breus), mutació coneguda com “la llei d’abreviació de les paraules iàmriques” (op. cit. pàg. 38). Però no és aquest el cas que ens ocupa, perquè com es pot comprovar no són dos *u* (*uu*), sinó una lletra (*qu*) i una vocal (*u*). El fonema *u* de la lletra *qu* forma part unitària d’aquesta lletra, tal com hem explicat en el paràgraf anterior, i la *u* és el morfema de la paraula llatina *aequ-u-s* (igual).

Després de l’estudi etimològic de la paraula llatina *aequ-u-s*, he volgut cercar també el seu origen. Quina procedència podia tenir la paraula *aequ-u-s*? Val a dir que és sorprenent afirmar que la seva etimologia prové de la paraula grega *αὐτ-ό-ς, αὐτ-ή, αὐτ-ό(ν)* [*aut-ós, aut-é, aut-ó(n)*], que significa “igual”.

Anem a veure com evoluciona aquesta paraula a través del temps. Hem de recordar que habitualment per formar les paraules s’utilitza el genitiu singular, en aquest cas: *αὐτ-οῦ*.

El fonema *αὐ-* en l’alfabet llatí fins a finals del s. III a. C., en síl·laba inicial, es transforma i conserva en la grafia *ai*. Cal recordar també que la *v* (ypsilon) s’anomena en l’alfabet llatí “i grega”, perquè el so és més suau, similar a la “u” francesa actual, que l’altra *ι* grega (iota) més dura. Aquesta grafia *ai* des de principis del s. II a. C. apareix ja amb forma *ae*, que passarà a *e* en la mateixa època, coexistint ambdós grafies indistintament. Així, doncs, el fonema *αὐ-* es transforma en *e*.

La consonant *τ* (tau) linguodental per l’evolució de la parla es converteix en *γ* (gamma), la qual en l’alfabet llatí es deriva en *c*, tenint al principi el doble valor fonètic de *c* i *g*, perquè l’etrusc no distingia les sordes de les sonores. Així, doncs, va quedar la consonant *c* amb el so velar sord equivalent a la *κ* (kappa) grega. L’altra velar sorda de l’alfabet llatí la *q* equivalent a la *koppa* grega juntament amb la *c* també velar sorda es convertiren en labiodental, donant pas al fonema *qu*. Així, doncs, la consonant *-τ-* es transforma en *qu* amb el mateix valor fonètic actual.

El morfema lexical *-οῦ* es conservà en llatí com *ou* fins a finals de segle III d. C., car que la seva pronúncia era “u”, època en la que es monoptongà en *u*.

Així, doncs, *αὐ* = *e*, *τ* = *qu*, *οῦ* = *u*. La *-s* de la paraula *ae-qu-u-s* és la desinència o morfema lexical del nominatiu.

Llengua	Semantema o arrel		Desinències	
Grec (nominatiu singular)	<i>αὐ</i>	<i>τ</i>	<i>ό</i>	<i>ς</i>
Grec (genitiu singular)	<i>αὐ</i>	<i>τ</i>	<i>οῦ</i>	-
Llatí (evolució fonètica)	<i>ai</i>	<i>c</i> i <i>g</i>	<i>ou</i>	-
Llatí (nominatiu singular)	<i>ae</i>	<i>qu</i>	<i>u</i>	<i>s</i>
Llatí (genitiu singular)	<i>ae</i>	<i>qu</i>	<i>i</i>	-
Llatí (evolució fonètica)	<i>e</i>	<i>qu</i>	<i>i</i>	-

Aequ-o (llatí) = 1b “igualar”, “equi-par-ar”. $\sqrt{(ae)qu} - o$

La paraula *aequ-o* resulta poc creïble, perquè seria redundant formar una paraula amb dos significats iguals: *aequ-o* i *par-o* = “igual-ar”, “equi-par-ar”. Car que podria formar-se de la primera persona del singular del pretèrit perfecte: *aequ-i*, però no resulta habitual fer servir aquesta forma verbal. Així, doncs, he desestimat aquesta opció.

- I per esbrinar l’origen de la paraula *par-o* he plantejat tres hipòtesis: 2a, 2b i 2c.

Par-o (llatí) = 2a “preparar”, 2b “igualar” i 2c “barca”. $\sqrt{par} - o$

Com es pot comprovar existeixen tres paraules amb la mateixa grafia, però amb significats diferents: **par-o** [-*pero*] = “preparar”; **par-o** = “igual-ar”, “equi-par-ar”, “posar-se d’acord” i **par-o**, **-o(n)is** = “barca”.

D’aquestes tres paraules és clar que les dues primeres responen a una mateixa arrel: *par-* i la tercera resulta diferent: *par-o(n)-*. Potser que s’hagi utilitzat aquesta última arrel per afirmar l’origen de les paraules “equi-par” al traduir-la com a “proveir una nau” i “equi-pa(t)g-e”, com a “tripulació”, però no hi veig una evidència clara.

Per tant, hem referiré a les dues primeres, que tenen la mateixa arrel. La primera paraula **par-o** [-*pero*] = “preparar” sembla la més plausible, doncs, la segona, **par-o** = “igualar”, “equi-par-ar” té el mateix significat que *aequ-u-s* i també seria una paraula composta de dues amb igual semàntica, redundant i sense massa sentit.

Conclusió

Així, doncs, només amb resta com a conclusió la hipòtesi 1a **aequ-u-s** = “igual” i la hipòtesi 2a **par-o** = “preparar” per afirmar que aquests dos mots són l’origen de la formació de la paraula composta *aequi-par-o* = “igual-ar”, “equi-par-ar”, que es podria traduir literalment com a “mateixa preparació” o “mateixa disposició”. A partir d’aquesta conclusió és fàcil deduir que la paraula “equi-p” és la nominalització del verb “equi-par”, del llatí *aequi-par-o* = “equi-par-ar”.